

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

“ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ” ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ Σειρά Α.

Κύπρος 1921.

“Όπως τὰ μεγάλα ρεύματα φέρουν τὸ ἀχαλύνωτο τρικύμισμα τῶν ὠκεανῶν, ἔτσι καὶ στὴν ψυχὴ μερικῶν ὑπάρχουν ρεύματα, ποῦ προκαλοῦν ἀναβρασμό. Σ’ ὅλους ἡ Μνήμη, καὶ ἡ φαντασία, προξενοῦν κάποια συγκίνησι, ἡ ἔντασι ὅμως τῆς συγκίνησης αὐτῆς, δὲν εἶναι ἡ ἴδια σ’ ὅλα τὰ ἄτομα. Στους πολλοὺς εἶναι στιγμιαία ἐνῶ σὲ μερικοὺς μοιάζει μὲ τρικυμίες θυελλώδικες. Ἐνα ρεῦμα ἀπὸ ἐντυπώσεις σβυσμένες, ἀπὸ εἰκόνες ποῦταν θαμμένες, ἀπὸ συναισθήματα καὶ σκέψεις γεννιέται μέσα τους, προκαλόντας τὴν Ἐμπνευσι, στὴν ὁποία καὶ μόνο ὀφείλεται τὸ κάθε καλλιτέχνημα. Στὸν πολὺπλοκο ἐπομένως συνδιασμό τῶν παραστάσεων τῆς ἀτομικῆς ζωῆς τοῦ λογοτέχνη ὀφείλεται καὶ τὸ διήγημα. Μιὰ ὅμως ποῦ ὁ διηγηματογράφος δὲν εἶναι παρὰ ἓνας παρατηρητῆς συνδιάζοντας ὅτι ἀνακαλεῖ ἡ Μνήμη, μὲ τὴν τορινὴ τοῦ διήθησε, δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τὸ διήγημα δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο παρὰ ὁ συνδιασμός, ἐντυπώσεων καὶ εἰκόνων, συναισθημάτων καὶ σκέψεων, ποῦ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ ἐνατένισμα τῆς ζωῆς.

“ΥΠΗΡΕΤΕΣ”

Ἄν ἡ λογοτεχνία καὶ εἰδικὰ τὸ διήγημα συνίσταται εἰς τὸ νὰ μᾶς γεμίσει ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς, τότε ὁ κ. Νικολαΐδης μὲ τοὺς «Υπηρέτες» κατορθώνει τὸ ἐναντίο. Ἐχουμε τὴν ἴδια ἐντύπωσι, τὴν ὁποία καὶ διαβάτης, ποῦ πρὸ ὀλίγου προσπέρασε μέσα ἀπὸ μιὰ πυκνὴ ὁμίχλη. Ἐκεῖνο ποῦ μένει στὴν μνήμη μας εἶναι μερικὲς ἀμφίβολες ἰδέες καὶ θαμπὲς παραστάσεις.

Μέσα στὸ ρημαγμένο μὰ πλούσιο σπίτι, ποῦ τὸ ἄδειασεν τὸ χνῶτο τοῦ θανάτου, ἀψυχολόγητα καὶ ἐντελῶς αὐθαίρετα, χωρὶς

σκοπό μὰ πολυάσχολοι, βιαστικοὶ καὶ ἀμίλητοι, γλυστροῦν σὰν ἱσκιοὶ ὁ Πολύκαρπος καὶ ἡ Μάρθα. Ἄφ' οὗ ξεσκονίσουν ἓνα κατὰ-κλειστο δωμάτιο, ἀφ' οὗ κορδίσουν τὸ ρολόγι καὶ ἀνάψουν τὴ φωτιά, ἀρχίζει κατόπιν ἡ κωμωδία: Ἡ Μάρθα... «ποῦ» χωρὶς καμμιὰ ἐξήγησιν καὶ ἐντελῶς ἀψυχολόγητα, «πῆγε στὴν κάμαρά της νάλάξει»... καὶ «ξεδιόλωσε τὴν ποδιά... μὰ τὴν παράτησε»... γιὰ νὰ πάει κατόπι στὴν κάμαρα νὰ φορέσει τὸ σιάλι τῆς κυρίας... δίνει ἄθελα τὴν εἰκόνα θεατρίνας ὀλίγο πρὶν ἀπὸ τὴν παράστασιν!.. Ὁ Πολύκαρπος μόλις φορέσει τὶς παντοῦφλες τοῦ ἀφεντικοῦ πέρνει τὸ ὕψος του, γίνεται κύριος, σὲ τρόπο ὥστε ξαφνιαίνει τὴν Μάρθα. ... Ἡ Μάρθα πάρα κάτω ξαφνιαίνει τὸν Πολύκαρπο, γιὰτὶ μόλις φόρεσε τὸ σιάλι, μοιάζει ἀπαράλλαχτα μὲ τὴν κυρία... Κατόπιν ξαφνιαίνεται καὶ... ἡ γάτα (!), ποῦ εἶχε τόσο καιρὸ νὰ μπεῖ στὸ δωμάτιο. Κρῖμα ὁμως! Ὁ κ. Νικολαΐδης ξεχνᾷ νὰ μᾶς πεῖ τὸ χρωμὰ τῆς, καὶ πρὸ παντός, ἂν ὅταν ἦρθε καὶ κάθησεν στὴν ἀγκαλιά τῆς Μάρθας, τὴν κατάλαβεν, ἡ τουλάχιστον ὠσφράνθηκε τὴν ὑπηρετρία τῆς κουζίνας. Αὕτῃ εἶναι ἡ κυρίως ὑπόθεσις. Ὁ ἐπίλογος τώρα εἶναι ἀπλούστατος: Ὁταν τὰ ἀνδρείκελλα αὐτὰ νυστάζουν, ἀφ' ἡ ν ο υ ν τ ἡ σ κ η ν ἡ, γίνονται πάλι ὑπηρετές, χωρὶς σιάλι καὶ παντοῦφλες, ἡ γάτα φεύγει, ἐν ᾧ πέφτει ἡ αὐλαία καὶ τελειώνει τὸ διήγημα. Ὁμολογουμένως, ἡ οὐσία εἶναι πολὺ ἀληθινή: Οἱ ὑπηρετές βρῆσκονται ἀπότομα μέσα σένα περιβάλλο, ποῦ θυμίζει ζωηρὰ τοὺς κυρίους, πέρνουν τὴ θέσιν τους καὶ φοροῦν κατὰ ἀπὸ τὸ εἶναι τους· εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν νὰ τοὺς μιμοῦνται ὑποσυνείδητα. Τὸ γελοῖο καὶ ψεύτικο ὁμως ἐδῶ εἶναι οἱ ἀλληλοθαυμασμοί... Ὁ Πολύκαρπος γιὰτὶ βρῆσκει τὴ Μάρθα ἀπαράλλαχτη σὰν τὴν κυρία; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν ἀπαράλλαχτη; Μένα ζευγάρι μονάχα παντοῦφλες ἦταν δυνατόν νὰ μοιάσει τοῦ κυρίου, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποῦ μιλάει φλυαρίες χιλοειπωμένες, στίς καλὰς ὥρες, μέσα στὴν κνίσα τῆς κουζίνας;— Ἀδύνατο λοιπὸν νὰ ἀρέσει ἓνα διήγημα τόσο ἀνόητο μὲ μιὰ ὑπόθεσιν ἐντελῶς ἀδικαιολόγητη καὶ γελοία.

“ΠΑΡΑΛΛΗ ΓΑΤΑ”

Στὸ διήγημα αὐτὸ θὰ βροῦμε ἀφθονα τὰ μέσα γιὰ νὰ νοιώσουμε ἐπιτέλους τὸ μηχανισμό τῆς τεχνοτροπίας τοῦ κ. Νικολαΐδης;

— Γιὰτὶ καὶ πῶς γράφει ὁ κ. Νικολαΐδης;

Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι περιττό, ὅταν τεθεῖ γιὰ μερικοὺς

ἄλλους, ὅπως π.χ. τὸ Βουτυρά. Ἐκεῖνοι γράφουν, γιατί πρέπει κατὰ φυσικὸν νόμον νὰ ἐκχειλίσαι ἢ πλημμύρα τῆς ψυχῆς τους, γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει πλέρια συνταύτιση λογοτεχνήματος καὶ ἀτόμου. Μπροστά στὸ θέαμα τῆς ζωῆς ἀφωμιώνονται τόσο, ὥστε τὸ θέμα εἶναι τὸ πρῶτο προῖόν τῆς ἔμπνευσής τους. Οἱ συλλογισμοὶ καὶ ἡ σκέψη, ποῦ πηγάζουν κατόπι, εἶναι ἀπλούστατα μιὰ φυσικὴ συνέπεια τοῦ βαθμοῦ τῆς ἔμπνευσης καὶ τῆς ποιότητος τοῦ θέματος.

Δὲν συμβαίνει ὁμως καὶ μὲ τοὺς διηγηματογράφους τῆς σειρᾶς Νικολαΐδη τὸ ἴδιο. Δὲν πλημμυρίζει τὴν ψυχὴν τους τίποτε. Ὑπάρχουν μέσα τους μονάχα κάτι ἰδέες σύνθετες καὶ ἀκαθόριστες, μερικοὶ συλλογισμοί, γιὰ τὴν ἐξωτερικέωσιν τῶν ὁποίων γράφουν. Τὸ «πῶς τὸ κατορθώσῃ» αὐτό, εἶναι ζήτημα χρόνου καὶ τύχης. Τὶ διάβολο! Ἡ ζωὴ εἶναι τόσο μεγάλη! Δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ συγκινηθοῦν μπροστά της. Κάνουν μονάχα ἓνα μικρὸ βούτημα διὰ νὰ ψαρέψουν τὸ θέμα τους. Τὸ ἐξετάζουν, τὸ μελετοῦν, ζυγίζοντας καὶ μετροντάς το μὲ τὰ διάφορα σταθμὰ καὶ μέτρα καὶ κατόπιν γράφουν. Τὸ θέμα δηλ. γι' αὐτοὺς εἶναι ἓνα πρᾶγμα ποῦ ἐπακολουθεῖ. Ὅταν οἱ συλλογισμοὶ τους συναντήσουν τὴν κατάλληλὴν ὑπόθεσιν, ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ τοὺς περιλάβει, τότε γενιέται τὸ διήγημα. Μποροῦμε λοιπὸν κάλλιστα νὰ φάντασθοῦμε, τί συμβαίνει ἕως τῆ στιγμῆς, ποῦ ἓνα διήγημά τους τελειωμένο, βλέπει τὸ φῶς: Πρῶτα. Διάφοροὶ συλλογισμοί, ποῦ ζητοῦν ἔξοδο! Εἶναι ἡ περίοδος, ποῦ ἀναζητεῖται τὸ θέμα... Ἐπειτα: Μιὰ ὑπόθεσιν ποῦ περιλαμβάνει ἐπὶ τέλους τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοὺς. Καὶ τότε ἀρχίζει ἡ ἐργασία. Χίλιοι-διὸ συνδιασμοὶ καὶ διορθώσεις γίνονται, σβύνονται περίοδοι, ἐνῶ ἄλλες μπαίνουν στὴ θέσιν τους, καὶ χάρις στὴ μεγάλη ἱκανότητα τοῦ διηγηματογράφου— ἢ πῶς ἀκριβέστερα τοῦ φιλόλογου, — κατασκευάζεται τὸ διήγημα.

Ἔτσι συμβαίνει καὶ στὸ ἡ «Παρδαλὴ γάτα». Οἱ συμβολισμοὶ στὸ διήγημα αὐτὸ εἶναι πολλοί, ὅλοι ὁμως περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸ ἐξῆς, ποῦ χρησιμεύει ὡς ἄξονας:

— «Τὴν ξένη τυραννίαν, ποῦ ἀνεπαίσθητα πνίγει μιὰ ὁμαδικὴν
ἐλευθερίαν, καὶ τὴ μάταιην προσπάθειαν, γιὰ ἀνατροπὴν καὶ
ἀνακαίνισιν.»—

Ἀνάλογοι τότε συλλογισμοὶ περιπλέκονται ἀναπληρώνοντας τὴν κεντρικὴν αὐτὴν ἰδέαν χωρὶς καθόλου νὰ ἀπομακρύνονται ἀπ' αὐτήν: (α).— Σὰν ἐφιάλτης βαρὺς — κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνατολίτη χριστιανοῦ — κάθεται στὴν πρῶταν ἐλευθερίαν καὶ ὀρθόδοξον συ-

νείδηση μερικῶν νησιωτῶν ὁ παπισμός μὲ τὰ θεσπίσματα τοῦ Ἀ-
 λάνθαστου. Ὁ Καθολικισμός, ποῦ κατόρθωσε νὰ εἰσχωρήσει πρῶτα
 σὲ μερικά μέρη, σὰν φίλος καὶ παιδαγωγός, ἀπλώσε κατόπι βαθεῖς
 τὶς ρίζες του καὶ ἔγινε κυρίαρχος. Βαρεῖα καὶ ἀνυπόφορη εἶναι ἡ
 πνευματικὴ ὑποταγὴ καὶ δουλεία, ἡ ἐπιρροή της ὅμως εἶναι τόσο
 δυνατὴ, ὥστε καταντᾷ, πολλὰς φορὲς, ἔξη, γιὰ νὰ γίνῃ κατόπι
 δευτέρη φύσις· (β) Σὰν τὰ κλεισμένα ἐκεῖνα πουλάκια, ποῦ, καὶ
 ὅταν ἀφαιθοῦν ἐλεύθερα, γυρίζουν στοῦ κλουβί τους, μὴ γνωρίζον-
 τας ἄλλη λεφτεριά ἀπὸ τὴ συνήθεια, ἀνίκανα πιά νὰκούσουν καὶ νὰ
 ψάλουν τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς στοῦ δάσος, ἔτσι ἀνίκανον
 καὶ ἀνήμποροι εἶναι πολλὰς φορὲς, ὅλοι σ' ὅσους ἡ ὑποταγὴ
 ἔγινεν ἐνστικτο· (γ) Ὅταν λείπει ἡ αὐτενέργεια μάταιος ὁ κόπος
 τοῦ διπλανοῦ· (δ) Ὅταν λείπει ἡ ἀτομικὴ θέλησις καὶ ἡ ποιὸ
 εὐγενέστερη ἀκόμα προσπάθεια παρεξηγεῖται: Ὁ Φέρης καὶ ἡ
 Μάρσα μένουσιν οἱ ἴδιοι καὶ ἀπαράλλαχτοι ὑποταχτικοὶ πάντα
 καὶ ἀδιόρθωτοι, γιὰ τὸ τέλος φοβοῦνται καὶ πιστεύουσιν... πῶς,
 ἂν πᾶνε μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀνακαινιστῆ «θὰ τοὺς μάθει νὰ
 τρῶνε βατράχους». Αὐτὲς εἶναι οἱ κυριώτερες ἀντιλήψεις καὶ
 συλλογισμοί, γιὰ τὴ συμβολικὴ ἐξωτερίκεσι τῶν ὁποίων,
 γράφηκεν ἡ «Παρδαλὴ Γάτα». Καὶ γιὰ νὰ εἰμεθα δίκαιοι τὸ
 θέμα τοῦ διηγήματος συνυπῆρξε σχεδὸν δὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα.
 Γιὰτὶ μόλις προσπαθῆσομε νὰ ἀναπτύξομε τοὺς παραπάνω συλ-
 λογισμοὺς, νὰ τοὺς σκεφτοῦμε πλατύτερα, ἀθελα συναντοῦμε τὴν
 ὑπόθεσιν. Ἡ γάτα—πρὸς τὴν ὁποία φαίνεται ἔχει ἰδιαιτέραν προτί-
 μησιν ὁ κ. Νικολαΐδης—ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο. Ὁ θρύλλος λέγει:

«Οἱ πρωτόπλαστοι δὲν τὴν δεχόντουσαν σπιτικό ζῶο, μὰ σὰν
 ἤρθε χειμῶνας βαρὺς τὴ λυπήθηκε ἡ Εὐὰ καὶ τῆς ἀνοίξε μιά
 τρύπα στὴ πόρτα, ὅσο νὰ περνᾷ τὸ κεφάλι της ν' ἀναπνέῃ τὴ
 ζεστασιά τοῦ τζακιοῦ τους, κι ἀπ' αὐτὴ τὴν τρύπα, πέρασε κι' ἑ-
 μεῖνε στοῦ σπίτι τὸ κακὸ ὑποκείμενον ποῦ δὲν εἶνε οὔτε φίλος
 οὔτε ὑπηρέτης!»

Αὐτὸς ὁ μῦθος ἔφερε ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ὑπόθεσης:
 Ἀφ' οὗ ὑπάρχει πόρτα καὶ τζάκι, θὰ πεῖ πῶς ὑπάρχει καὶ σπίτι,
 τὸ ὁποῖο κατόπι ἔγινε τοῦ Κόντε. Καὶ ἀφ' οὗ ὑπάρχει «σπίτι τοῦ
 Κόντε», θὰ πεῖ πῶς ὑπάρχουν Κόντες καὶ Κοντεσίνα, οἱ ὁποῖοι
 κατόπιν ἔγιναν τυραννοῦμενοι. Καὶ ἡ γάτα ποῦ μπῆκε εἶναι ἡ
 Οἰκονόμος, ποῦ πέρνει κατόπιν τὴν κυριαρχίαν καὶ διάφορους
 συμβολισμούς. Ἔτσι ὑπονοήθηκε, τὸ θέμα καὶ ὅτι ὑπῆρξε
 αὐτὸς ὁ τρόπος φαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν φράσεων ἐκεῖ-

νων γύρω από τή λέξη γάτα, ποῦ ἔχουν πολλαπλές σημασίες :

«Πάτησα τή γάτα»,

«Κλώτσησα τή γάτα»,

«πατήσαμε τή γάτα», ἴσον,; ἀντιμήλησαμε πρὸς τὴν Οἰκονόμο, καὶ ποῖο πέρα σηκώσαμε κεφάλι πρὸς τὸ καθεστὼς. (πρ.βλ., σελ. 34 σειρ. 6, σελ. 36 σειρ. 9, σελ. 40 σειρ. 7, σελ. 40 σειρ. 16, σελ. 41 σειρ. 13, σελ. 42 σειρ. 19, σελ. 43 σειρ. 18, σελ. 50 σειρ. 6 κ.τ.λ.).

—«Ποῦ εἶναι ἡ γάτα σας»;

—«Τί ἔγινεν ἡ γάτα σας, κυρία Οἰκονόμος»; ἴσον, μὲ ποῦ εἶναι ὁ πρῶτος χαρακτηρὰς σας, κυρία Οἰκονόμος; καὶ ποῖο παρὰ τὰ διπλωματικά κόλπα. (σελ. 65 σειρ. 4, σελ. 72 σειρ. 12,).

«Ἡ γάτα πνίγει τὰ πουλάκια»,

«τρομάζει τὰ πουλάκια ὅαν κελαιδίσουν» ἴσον μὲ τὴν τρομοκρατία τῆς Οἰκονόμου, ἔπειτα μὲ τὸ πνίξιμο κάθε ἐλεύθερης σκέψης, καὶ γενικά, μὲ κάθε ἐπίβολη καὶ ἀρπαχτική τάση. (σελ. 38 σειρ. 3, σελ. 35 σειρ. 16, σελ. 39 σειρ. 1, σελ. 43 σειρ. 13.) κ.τ.λ.

Μεγάλη ἐπιτυχία σημειώνει ὁ κ. Νικολαΐδης μὲ τὸν ἀλληγορικό αὐτὸ τρόπο. Ἡ ἐρώτηση πρὸ παντός «Τί ἔγινεν ἡ γάτα σας κυρία Οἰκονόμος» καὶ οἱ σχετικές, περικλείουν μιὰ λεπτότητα, μιὰ εἰρωνεία τόσο δηκτική, μὰ συγκαλυμμένη, ποῦ εἶναι σπάνια στὴ λογοτεχνία μας.

Τὸ ὅτι τὸ «Ἡ Παρδαλὴ Γάτα» γράφτηκε, ὅπως ἀνάπτυξε παρὰ πᾶν, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἔξης, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερο κριτήριον. Μιὰ ποῦ ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲν εἶναι «καθαρός», παρὰ ἔγκειται μόνο στὴ σχέση τῶν προσώπων ἀναμεταξύ τους, ἔπρεπε, τὸ ἔργο αὐτό, πρῶτα νὰ μὴ διαφέρει ἀπὸ ἓνα κοινὸ ρεαλιστικὸ ἔργο, καὶ ἔπειτα νὰ μᾶς χαρίζει παρόμοια ἢ καλλίτερα ἀνάλογη αἰσθητικὴ ἐντύπωση, μὲ ἓνα π. χ. ἱφηνικὸ δράμα, τοῦ ὁποῦ ἐπίσης ὁ συμβολισμὸς δὲν εἶναι «καθαρός». Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο καὶ ὁ ἀπλούστερος ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται ὅτι τόσο ἡ Μάρσα καὶ ὁ Φέρις, ὅσο καὶ ὁ ἥρωας ἀνακαινιστής... ποῦ «τραβᾷ μὲ τὴν ἀναπνοή του εὐθύνας καὶ σκορπᾷ μὲ τὴν ἐκπνοή του δικαίωματα (!)»... δὲν συνταυτίζονται μὲ κανένα κοινὸ θνητό. Εἶναι ἐπινοήσεις προσώπων βαλμένες νὰ παίξουν ὀρισμένον ρόλον, νὰ δημιουργήσουν μ' ἄλλα λόγια μιὰ σχέση ἀναμεταξύ τους, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο συμβολικά οἱ προϋπάρχουσες «ἀντιλήψεις» τοῦ κ. Νικολαΐδη. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερο καμμιὰ ἀναλογία δὲν ὑπάρχει μεταξύ τῶν ἐντυπώσεων. Τὸ

ψευδιστικό δράμα, ἐπειδὴ ὀφείλεται εἰς ἔμπνευση, καὶ ὄχι εἰς ὑπολογισμούς, μᾶς συγκινεῖ, πολλὰς φορές, τόσο ὥστε ἀφήνομε κατὰ μέρος κάθε συμβολισμό. Ἡ συγκίνηση εἶναι ἐκεῖνο ποῦ κυριαρχεῖ, γιὰτὶ παντοῦ νοιώθουμε ἔμμεσα τὸν ψυχικὸ παλμὸ τοῦ λογοτέχνη. Διαβάζοντας τὴν «Παρδαλὴ Γάτα», ἀπ' ἐναντίας, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος δὲ θὰ νοιώσουμε παρὰ τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Νικολαΐδη, νὰ μᾶς δώσει νὰ ἐννοήσουμε, ὅτι τὸ ἔργο του εἶναι ...συμβολικόν. Καμμιὰ συγκίνηση, καμμιὰ αἰσθητικὴ ἐντύπωση δὲ θὰ μᾶς ἀφήσει τὸ ἔργο αὐτό, γιὰτὶ δὲ γράφτηκε ἀπὸ καμμιὰ ἔμπνευση παρὰ κατασκευάστηκε γιὰ τὴν συμβολικὴ ἐξωτερικέψη μερικῶν συλλογισμῶν, τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μπορεῖ νὰ βρίσκουν καὶ παράλογους.

“ΚΟΥΚΛΑ”

Θαμμένος ὁ «σοφός» μέσα στοὺς χτέσσαρες τοίχους τῆς βιβλιοθήκης του ἔχει σφαλιχὰ τὰ μάτια πρὸς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ τὰ κλεισμέμ' αὐτιά του, — παρ' ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς παραμάνας, μέσα στὴ σκοτεινὴ του κάμαρα, — δὲν ἀκοῦνε τίποτα ἀπὸ τὴν πολυτάραχὴ τῆς πολιτείας κίνησι. (Ὁ κ. Νικολαΐδης ὁμιλεῖ περὶ βιβλιοθήκης, σπιτιοῦ κ.τ.λ., ἐν ᾧ καλλίτερα θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ μιὰ ἀσκητικὴ τρώγλη!) Ὁ σοφὸς παρ' ὅλη τὴ σοφία του καὶ παρ' ὅλες τὶς εἰρωνεῖες τοῦ συγγραφέα, κατηγορεῖ τὴ ζωὴ, ἐνῶ δὲν παύει νὰ τὸν βασανίζει ἡ περιέργεια, νὰ ξεδιαλύνει τὰ μυστήριά της! Ἐνα ἀπλούστατο ὁμῶς γεγονὸς κατόπιν, ἡ πρόκλησις τοῦ κορμιοῦ μιᾶς κούκλας, μὲ τὴν τορνευτὴ γάμπα καὶ τὰ πεταχτὰ στήθια, τὸν κάμνουν νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ στραβὴ του ἀντίληψι. Ἀρκεῖ νομίζω καὶ μόνο του, τὸ διήγημα αὐτὸ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ὁ κ. Νικολαΐδης δὲν ἐμπνέεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴ ζωὴ. Φαντάστηκε ἓνα «σοφόν» ... τὸν σκέφτηκε, τὸν ἐμελέτησε, τὸν ζύγισε καὶ ἔτσι ἔπλασε τὸ σχολαστικὸν τῆς «Κούκλας».

Τὸ πρόσωπο αὐτό, ὄχι μόνο δὲν ἔχει καμμιὰ ἔστω ἀληθοφάνεια ὡς χαρακτηῖρας, παρὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀκαθόριστο. Γιὰτὶ ἀξαφνα κατηγορεῖ τὴ ζωὴ; Καὶ πῶς; α) Εἶναι ἄρα γε λείψανο τοῦ ἀσκητισμοῦ, καὶ ἐπομένως τὴν θεωρεῖ ὡς βασανιστήριο; Ἀλλά, τέτοιο πράγμα δὲν συμβαίνει μὲ τὸ σοφὸν μας! Οἱ ἀσκητὲς χριστιανοί, ἐγωῖστὲς καὶ φανατισμένοι, θεωροῦσαν τὴ ζωὴ, σὰν μιὰ προπαρασκευή, γιὰ μιὰ ἄλλη, πῶς εὐτυχέστερη, «ἐν ᾗ οὐκ ἔστι λύπη καὶ στεναγμός»... Δὲν ἀγνοοῦσαν τὰ καλὰ της, οὔτε πῶς ὑπάρχουν ὁμορφες γυναῖκες, ἀδιάφορο ἂν τὶς ὀνόμα-

ξαν... «μεταμορφωμένους σατανάδες»! Ὁ θλιβερός μας ὁμως ἄνθρωπος, ζεῖ μετὰ τὴν κουβερνάντα του, χωρὶς καμμιὰ ἀναμονὴ καὶ ὁ ἡλίθιος... ἀγνοεῖ, στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα,... ὅτι ὑπάρχουν ὁμορφες γυναῖκες! β) Ἀλλὰ πάλι μήπως εἶναι ὁ «ἀποτυχημένος», τὸ ναυάγιο τῆς ζωῆς;— Οὔτε κι αὐτὸ γιατί τότε, ὁ κ. Νικολαΐδης δὲ θὰ ἔβαζε... τὸ ζωγράφο Του, νὰ προκαλέσει τὸ ἀνοιγμα τοῦ παραθύρου.... καὶ τὸ ἐτοίμασμα τῶν ἀποσκευῶν γιὰ.... ἔξω. γ) Οὔτε πεσιμιστῇ; ἐπίσης μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, γιατί ὁ πεσιμισμὸς προϋποθέτει μιὰ ὀρισμένη ἐπίγνωση τῆς Ζωῆς. Καὶ μιὰ ποῦ τὸ πρόσωπο αὐτὸ δὲν ἔχει σχέση μετὰ καμμιὰ ἀπὸ τὶς παραπάνω ὑποθέσεις, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ περιφρονεῖ τὴν ζωὴ; Πῶς ἰσχυρίζεται ὅτι προτιμᾷ τὸν κλειστὸ βίον, χωρὶς κανένα σπουδαῖο λόγο, μέσα σὲ μιὰ σκοτεινὴ βιβλιοθήκη, ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου, καὶ τὴν πραγματικότητά, τὴ στιγμὴ ποῦ κι αὐτὸς δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἓνα μέρος τῆς; Τὸ νὰ κλείνεται κανεὶς καὶ νὰ προτιμᾷ τὴν συντροφιά τῶν βιβλίων ἀπὸ τὸ γύρισμα π.χ. στὰ κέντρα καὶ στὶς διασκεδάσεις εἶναι πολὺ πιθανό. Μάλιστα ὑπάρχουν τόσα παραδείγματα. Τὸ νὰ προσπαθεῖ ὁμως νὰ παρουσιάζεται ὡς συκοφάντης τῆς ζωῆς μόνο καὶ μόνο ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀγάπη πρὸς τὰ βιβλία, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε θρησκώλης πτοσ ἢ ἀποτυχημένος οὔτε πεσιμιστής, αὐτὸ εἶναι ἀνυπόφορη, ψευτιά καὶ ὑποκρισία. Ὑπάρχουν βεβαίως στὴ ζωὴ ὑποκριτές, ἂν ὁμως ἡ ἔμπνευση τοῦ κ. Νικολαΐδη εἶτανε βαθεῖα, θὰ κατ'ὥρθωνε νὰ ξεσκεπάσει τὴν ἀλήθεια, γιατί ὁ λογοτέχνης ποῦ ἐμπνέεται πραγματικὰ εἶναι καὶ ἓνας μεγάλος ἀποκαλυπτής. Τὸ λάθος ἢ καλλίτερα, ἡ προσποίηση ἐδῶ, εἶναι ὅτι ὁ διηγηματογράφος, πέρνοντας ἓνα κοινὸ τύπο, ποῦ τὸν χαρακτηρίζει ἡ ὑποκρισία, ἀντὶ νὰ γελοιοποιήσῃ τὸ ἐλάττωμά του, ἀπεναντίας τυφλὰ τὸ πέρνει, ὡς βάση, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ γραφεῖ τὸ πολυσέλιδο φλυάρημα. Ἄν ἡ ἀπότομη στὸ τέλος μεταβολὴ τοῦ σοφοῦ δὲν ἐκπλήξει ὅλους τοὺς ἀναγνώστες, χωρὶς ἄλλο κανέναν δὲν θὰ συγχωρῇ τὴν κουταμάρα τῆς σοφίας του, ποῦ μᾶς παρουσιάζεται κατηγορόντας τὴ ζωὴ, διαρκῶς καὶ πάντοτε, χωρὶς ποτὲ νὰ ἀλλάξει σὰν νὰ μὴν ἀλλάξει καὶ κεῖνη, καὶ σὰ νὰ μὴ μᾶς γεμίζει πότε μετ' ἐνθουσιασμό καὶ πότε μετ' ἀηδίας. Ὅλοι μας κάποτε ἀηδιάζουμε τὴν ὑπαρξὴ μας, μιὰ ὁμως ποῦ ἡ λύτση ἀκολουθεῖ τὴ χαρὰ ἔρχονται στιγμὲς ποῦ τὴν εὐλογοῦμε. Μιὰ ποῦ ὁ σοφὸς δὲν εἶναι οὔτε «λείψανο ἀσκητισμοῦ», οὔτε «ἀποτυχημένος τῆς ζωῆς» οὔτε «πεσιμιστής», ὅπως φάνηκε παραπάνω, ἀδύνατο νὰ θεωρεῖ τὴ ζωὴ διαρκῶς ἀσχημὴ καὶ νὰ τὴν περιφρονεῖ κατηγορόντάς

την πάντα. Μόνο οί νεκροί θά ἤτουν δυνατό νά τὸ κάμνουν αὐτό... διότι μόνο ἐκεῖνοι δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα, γιατί δὲν ζοῦν....

“ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ”

Μόλις ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν παραπάνω... νεκρολογία, στρέφοντας τὴ σελίδα χωνόμαστε... «Μέσα στὴν ὀμίχλη» τῆς τεχντροπίας Νικολοΐδη, Ὀμίχλη ἀπὸ λέξεις μὲ μικρὰ καὶ κεφαλαῖα ἀπὸ σωρὸ ἀποσιωπητικά καὶ τελείες, ὀμίχλη ἀπὸ θαυμαστικά καὶ παρενθέσεις!... Λέξεις καὶ λέξεις ριγμένες σὲ τρόπο, ὥστε ν’ ἀποτελοῦν νοήματα, χωρὶς τὸ ἐλάχιστο δείγμα ψυχικοῦ παλμοῦ!... Φράσεις φτιαγμένες «ἀπὸ ὑπολογισμὸ»,—καὶ ποιὸς ξέρει ἔπειτα ἀπὸ πόσες διορθώσεις,—γιά νά γεμίσουν σελίδες, γύρω πάντα ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, ποῦ ὁ λογοτέχνης προμελέτησε καὶ βρῆκε γιὰ θεμέλιο λίθο. Λεῖπει ἡ προσωπικὴ συγκίνηση, λείπει ἡ εἰλικρίνεια καὶ γι αὐτὸ ὅσοι διαβάσουν τὸ ἔργο «τοῦτο», δὲν τὸ κάμνουν παρὰ ἀπὸ ἀπλῆ πεπιέργεια. Ὁρισμένως ἀθιαπατάται ὁ κ. Νικολαΐδης, ὅταν γράφει διηγήματα παρόμοια. Πλήθος θεατὲς συζητοῦν στὴν προκυμαῖα γιὰ ἓνα βαπόρι, ποῦ δὲν εἶναι γνωστό, οὔτε τὸ «μέγεθος οὔτε τὸ σχῆμα του». Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴ συζήτησή τους δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποῦ βλέπουν ἀτμόπλοιο!... Πολὺ ἀσύνδετα λοιπόν, αὐθαίρετα καὶ ἀντιφατικά εἶναι ὅσα γράφονται. Ἀπίθανη εἶναι ὅλη ἐκείνη ἡ συζήτηση, ἐκτὸς ἂν ἐκεῖνο τὸ πλήθος δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς ζωῆς, παρὰ ἀπὸ ἀνδρείκελλα τῆς φαντασίας, ποῦ,—ἐπὶ ὥρες ὁλόκληρες, ἀψηφόντας τὴν ὑγρασία,—συζητοῦν χειρονομόντας καὶ κραυγάζουν, ποῦ διαφωνοῦν καὶ ἐκπλήττονται... βγάζοντας μ’ ὅλα ταῦτα συμπεράσματα... μὲ κεφαλαῖα... γιὰ ἓνα πρᾶγμα ποῦ δὲν τοὺς εἶναι ἐντελῶς ξένο, γιὰ ἓνα βαπόρι ποῦ μεταφέρει μετανάστες...!! Τὸ ἐναέριο τόσο τῆς Κρίσης τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καὶ τῆς Φαντασίας, αὐτὸ ἀφήνει ὁ λογοτέχνης νά φανεῖ καὶ γιὰ τὴν ἐξωτερικέση αὐτοῦ γράφτηκε τὸ διήγημα. Ἡ ἰδέα ὅμως αὕτη, ἂν καὶ εἶναι πολὺ ὀρθή, ἀδύνατο νά ἐλκύσει τὴν προσοχή μας, γιατί τὴν περιλαμβάνει ὑπόθεση, τῆς ὁποίας πρόσωπα καὶ πράγματα, δὲν εἶναι πραγματικά, ὅπως ἔπρεπε, ἀλλὰ ἐναέρια.

ΣΤΡΙΜΜΕΝΗ ΨΥΧΗ”

Ἐπειτα ἀπὸ πόσες σελίδες μόλις κατορθώνουμε ἐπιτέλους μὲ

τὸ διήγημα αὐτὸ νὰ προσγηθοῦμε. Πρόσωπα καὶ πράγματα ἐδῶ πιά δὲν εἶναι ἐναέρια παρὰ φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς ἀληθείας.

Ποὺς ἄραγε μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ψυχικὴ παγεράδα τῆς Μαρίας, τοῦ ἄντρα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της, τὴ στιγμὴ ποῦ βρίσκονται κατὰμονοι, ἔπειτα ἀπὸ τὸ φοβερὸ δυστύχημα. Τὰ ἄλογα τοῦ ἀμαξιοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο γύρηζαν, μετὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου στὸ σπίτι, καταπάτησαν τὸ γέρο πατέρα τους, καὶ ἀκόμη ἀκούνε τὸ μαλακὸ καὶ ἀπαίσιο χτύπο τῶν ποδιῶν ἀπάνω στὸ ἀνθρώπιμον κορμί, καὶ τὸ τρύξιμον τῶν κοκκάλων κάτω ἀπ' τοὺς τροχοὺς. Ἡ φρίκη τοὺς πνίγει τὰ στήθια καὶ ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτό! Νοιώθουν μαζὺ καὶ τὴν τρομάρα τοῦ κατάδικου, τὴ σουβλερὴ ἐκείνη τοῦ ἔνοχου τύψη μετὰ τὸ ἔγκλημα!... Ἀλλ' ἐδῶ τὸ μυαλό τους σταματᾷ!... Ἐνα ἀκαθόριστο συναίσθημα γεννιέται μέσα τους, ἓνα ἐρώτημα, ποῦ ἀντὶ νὰ τοὺς ἀνακουφίσει, τοὺς ρίχνει περισσότερο στὴ ξάλη καὶ στὸ μαρτύριο...— Ἀρά γε εἶναι ἔνοχοι;...— Τί φταῖνε αὐτοὶ ἂν τὰ ἄλογα ἀφηνίσαν;... Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ποῦ ἡ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου παίζει διπλὸ ρόλο: — α) Φταῖνε, μάλιστα, γιατί, ἂν κατὰ τὴ θέληση τοῦ γέρου δὲν πηγαινάν στὴν ἐκκλησίαν, δὲ θὰ συνέβαινε ὅτι συνέβη! — β) Δὲ φταῖνε καθόλου γιατί τὸ δυστύχημα συνέβη, ἐπειδὴ τοῦ γέρου «τοῦστριψεν ἡ ψυχὴ» καὶ ἔπεσε ἀπ' τὸ παράθυρο, σὲ τρόπο ὥστε τὰ ἄλογα, ὅταν ξαφνικὰ βρέθηκαν μπροστά του ἀφηνίσαν. Ἀρκετὰ ἐπιτυχημένος εἶναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο αἰτιολογεῖται — νὰ ποῦμε — τὸ ἀκαθόριστο τῆς ἐνοχῆς, ὁ διπλὸς ρόλος τῆς συνείδησης, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη ἰδέαν τοῦ διηγήματος:

Ὁ γέρως ἀντιτίθεται στὸ γάμον τῶν παιδιῶν. Ἐκεῖνα δὲν ὑπακούουν... Καὶ τὴ στιγμὴ, ποῦ ἀλλάζουν τὰ ἄρρηκτα δεσμά στὴν ἐκκλησίαν, ἡ «στριμμένη ψυχὴ» βγαίνει ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς λογικῆς καὶ συναίσθησης. Πέφτει ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ δυστύχημα.

Ἀπὸ μιὰ τέτοια λοιπὸν πλοκῇ, ποῦ εἶναι γεμάτη ρεαλισμό, προκύπτει ἡ αἰνιγματικὴ ἐκείνη κατάστασις τῆς ψυχῆς ποῦ ἀνάφερα παραπάνω. Ὁ τρόπος αὐτὸς θὰ ἦταν ποῦο τελειότερος ἂν ὁ κ. Νικολαΐδης ἔδιδε περισσότερη προσοχὴ καὶ ἀνάλυσιν στὸ γέρο. Τὸ στρίψιμον τῆς ψυχῆς του δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ τύπους καὶ τόσο ἀπλᾶ, ἂν ὁ λογοτέχνης ἄφηνε νὰ φανεῖ, πῶς ὅλη ἡ ἀντίστασις τοῦ γέρου γιὰ γάμον, ὀφείλεται σὲ κάποιον λάγνον καὶ σατανικὸν τοῦ συναίσθημα πρὸς τὴν κόρη, τότε θὰ ἐξηγεῖτο κάλλιστα τὸ πέσιμό του ἀπὸ τὸ παράθυρον καὶ ὅλο τὸ διήγημα θὰ εἶχε στερεότερη βάση....

...Τὰ δυστυχησμένα πλάσματα ἔχουν ἔρθει σὲ τέτοια ρίξη μὲ τὸ νεκρὸ, ὅταν ζοῦσε, ἔχουν πλησιάσει τόσο κοντὰ στὸ σκοτωμένο πτῶμα του κατόπι, ὥστε ὁ τρόμος τοὺς ἔχει κλείσει κάθε αἴσθησι... Τὸ κίνημα τῆς κουρτίνας εἶναι ἱκανὸ νὰ τοὺς φοβίσει, καὶ τρομάζουν στὴ θεά πραγμάτων ποῦ εἶναι ἀπλούστατα.....

— Σταῦρο,... Πέτρο... λιγάκι ἀέρα! Λίγο φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ παρακαλεῖ ἡ γυναίκία καρδιὰ τῆς Μαρίας ἀπὸ τοὺς ἄντρες ποῦ ἔχουν γίνει χειρότεροι. Καὶ ὅταν ὁ φίλος Παῦλος ἔρθει κατόπι, ναι μὲν, μπορεῖ νὰ μὴν αἰσθάνεται τὴν παγεράδα τοῦ θανάτου, βρῆσεται ὁμως κυκλωμένος ἀπὸ τὰ ἴδια συναισθήματα, κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες τύψεις τῆς συνείδησης.

Αὕτῃ εἶναι μὲ λίγα λόγια ἡ οὐσία καὶ τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ διηγήματος. Ἐννοεῖται πῶς τὰ γενικώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς τεχνουργίας τοῦ λογοτέχνη θὰ τὰ βρεῖ κανεὶς καὶ δῶ. Λεῖπει πάλιν, ὅπως πάντοτε, ἡ προσωπικότητα, λείπει τὸ ἀτομικὸ αἶσθημα τοῦ κ. Νικολαΐδη. Ἀδύνατο νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς καὶ νὰ αἰσθανθεῖ τὸ «Στιμμένη ψυχὴ», ὅπως ἀνέπτυξα παραπάνω, ἐὰν τοῦ λείπει ἡ ἀνάλογη διάθεση.

"ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟ"

Ἡ οὐσία κ' ἐδῶ ἔχει κάτι τὸ σχετικὸ μὲ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ παραπάνω διηγήματος: Τὸ βασανιστήριον τῆς ψυχῆς κάποιου προσώπου ποῦ σκοτώνει χωρὶς νὰ τὸ θέλει. Μιὰ ὁμως ποῦ τὸ ἔγκλημα γίνεται μὲ τὰ ἴδια χέρια, λείπει ὁ διπλὸς ρόλος τῆς συνείδησης καὶ γι' αὐτὸ τὸ διήγημα αὐτὸ εἶναι ἀπλούστερο: Πρόκειται τρόπον τινὰ γιὰ μιὰ ἀπλὴ τύψη, γιὰ μιὰ λύπη, γιὰ κάτι ποῦ ἔπρεπε νὰ μὴ γίνῃ. Ποιὸ σύντομα καὶ μὲ ὀλιγότερο σόμφο θὰ ἦταν πολὺ τελειότερο τὸ ἔργο αὐτό. Ἡ παρομοίωση τοῦ θανάτου τῆς ξενοδουλεύτριας, μὲ τὸ σπᾶσιμο τοῦ κανατιοῦ δέχνει ὀλοφάνερα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γράφτηκε τὸ «Μετὰ θάνατον»: Ἐνα ἄψητο κανάτι, ποῦ μόνον του χύνεται σωρὸς, μοιάζει πολὺ μὲ τὴ ζωὴ μερικῶν πλασμάτων ἀπόκληρων ποὺ εὐκολὰ τὴν ἀφήνουν, ἀφ' οὗ δὲν τὴν νοιώθουν, καὶ κανεὶς δὲν τὰ ρώτησε πῶς καὶ ἀπὸ πότε ζοῦν. Αὕτῃ ἡ εἰκόνα ἔφερε ὀλόκληρὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ διηγήματος ποῦ ὅσο ἀπλὴ καὶ ἂν εἶναι θι μᾶς προξενούσῃ ἀρκετὴ ἐντύπωση ἂν μαζὶ μὲ τὴν... ἰδέαν ὑπῆρχε καὶ ὁ...τρόπος. Σὲ διάφορα μέρη διαβάσουμε τὴν ἐπαναληψὴ τοῦ ἴδιου συναισθήματος μὲ διάφορα καὶ κάποτε μὲ τὰ ἴδια

λόγια σὲ τρόπο ὥστε πολὺ γρήγορα ξεχνοῦμε, ἀπὸ τὶς ἐπαναλήψεις τῶν ἰδίων πραγμάτων, ὁλόκληρο τὸ θέμα.

"ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ"

Τὸ διήγημα αὐτὸ δὲν ὀφείλεται παρὰ στὴν ἐπιθυμία τοῦ κ. Νικολαΐδη... νὰ μᾶς ἐπιδείξει ρεαλισμό. Καταπιάνεται μ' ἓνα θέμα, ποῦ καὶ οἱ διὸ σχολὲς μεταχειρίστηκαν,—ἡ κάθε μιὰ μὲ τὴν ἀντίληψή της—Στὴν διαφορὰ αὐτῇ τῶν ἀντιλήψεων στηρίχτηκε καὶ ὅλη ἡ ὑπόθεσις. Τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ὁ ἔρωτας. Σύμφωνα πρὸς τὸν Νικολαΐδη τὸ πολυπλοκο αὐτὸ συναίσθημα τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι... «ὁ ἀσπασμὸς τῶν ἀγγέλων πρὸς τὰ ἄστρα», οὔτε ἡ ὑποταγὴ στοὺς Νόμους τῆς Φύσης, γιὰ κάποιους ἀπότερους σκοπούς! Εἶναι ἀπλούστατα ἓνα εἶδος «titillatio», μιὰ «λαγνεΐα» ἢ καλλιτέρα ἓνα πάθος τῆς σάρκας. Τίποτα δὲ διαφέρει στὸ διήγημα αὐτὸ ὁ ἔρωτας τῆς παπαδοπούλας, ἀπὸ τὸν ... ἔ ρ ω τ α μιᾶς σκύλλας. Ἡ μόνη διαφορὰ ἐγκείται στὸ ὅτι ἡ πρώτη ἔχει πάντοτε κλίση καὶ διάθεσις πρὸς ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο, καὶ σκοτώνει τὰ μικρὰ στὴν κοιλιά της γιὰ νᾶνε ἡσυχῇ. Μὲ τέτοιο ψυχρὸ καὶ ξηρὸ τρόπο ἐκθέτουνται τὰ πράγματα, ποῦ οὔτε τοῦλάχιστο μιὰ ἀπλή ἐχτίμιση δὲ φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ τῶν νέων. Ὁλη ἡ ἀγάπη τους περιορίζεται στό... σ μ ί ξ η μ ο καί... στὴν ἀπόλαψιν τῆς σάρκας. Ἡ ἀντίληψις αὐτῇ ἄνκαι λίγο ὑπερβολικὴ ὅμως δὲν εἶναι καὶ ἐντελῶς παράλογη. Ἀλλ' ἐγείρεται τὸ ἐξῆς ἐρώτημα.—Ἐνας τέτοιος ἔρωτας πῶς εἶναι δυνατό νὰ εἶναι διαρκής; Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ εἶναι ποῦ ὁ λογοτέχνης βγαίνει ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀλήθειας.—Πῶς σμίγει ἡ παπαδοπούλα μ' ἓνα πρόσωπο λεπρὸ, πρὸς τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει καμμιά ἄλλη ἐκτίμιση;—Τὶ ἄραγε νὰ τὴν ἐλκύει;—Τὰ πεσμένα λαλλιά, ἢ αἱ σαπισμένες σάρκες;... Σὲ διὸ ὁλόκληρες σελίδες στὴν ἀρχὴ μᾶς ἐκθέτει πῶς ἡ Μαριάννα, ἂν ἄντρας... χωρὶς φόβο ἀπ' τὴν ἀγριὰδα τῆς θάλασσης, ἀρπάζει τὴν ψαρόβαρκα τοῦ θείου Πάμφηλου καὶ τραβάει πρὸς τὸ Λεπρονῆσι. Ἔως ἐδῶ νομίζομε, ὅτι ἡ ἡρωΐδα τρέχει στὸν καλὸν της, γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσει, νὰ τὸν δεῖ καὶ νὰ κλάψει μαζί του. Ποιὰ ὡς ἀπαγοήτεψι! Λίγα εἶναι τὰ ἔργα ἐκεῖνα ποῦ στρεβλώνουν τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἀναγνώστη τόσο ἄγρια. Μὲ ἀηδία διαβάζομε παρακάτω πῶς ἡ παπαδοπούλα δὲ κάμνει ἐκεῖνο τὸ ταξίδι μὲν ἀπλούστατα γιανὰ σπίζει μὲ τὸ λεπρὸ κορμὶ τοῦ νέου, ποῦ τὴν ὑποδέχεται μὲ βραιοῖές!!! Χάνει ὀρισμένως κανεὶς κάθε διώσει ὅταν διαβάζει παρόμοια δημιουργήματα λογοτεχνῶν, ποῦ περεργό

γιατί γράφουν, ἐν ᾧ δὲν ἔχουν τίποτε γιὰ γράψιμο. Γιατὶ ἀράγε ὁλόκληρο τὸ ψέμμα τοῦ ἐπικίνδυνου ταξιδιοῦ; Ἄν ἡ Μαριὰν ἀψηφᾷ τὰ κύματα, γιὰ ἓνα μονάχα λάγνο σμίξιμο, ὑπῆρχε νομίζω καὶ ἄλλος τρόπος ἀληθοφανέστερος, γιὰ νὰ ικανοποιήσει τὴν ...μητρομανία της...— Στὸ γαύγισμα τῆς σκύλλας ἀρχίζουν κατόπιν οἱ τύψεις τῆς συνείδησης καὶ ἡ παπαδοπούλα, ποῦ ἔχει διαπράξει διπλὴ παιδοκτονία, γιὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερη νὰ ... σμίγει, γυρίζει στὸ σπῆτι τῆς ζητόντας μὲ τὸ γελοιότερο τρόπο... τιμωρία. Ἐπακολουθεῖ κατόπι ὁ ποιητικὸς τῆς θάνατος, μὲ τὸν ὁποῖο δίνεται τὸ ἀνάλογο effet στὸ διήγημα, ὥστε νὰ ἐξαπατᾶται ὁ ἀναγνώστης. Ἀντιφάσκει ὁμως ἐδῶ ὁ λογοτέχνης μὲ τὸν ἴδιο ἑαυτό του ὁμιλόντας περὶ ἀμαρτίας, ἐν ᾧ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὸν ἔρωτα ἔπρεπε νὰ ὁμιλεῖ περὶ φυσικοῦ καθήκοντος.

ΤΑ ΔΥΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ὀλίγες εἶναι οἱ συλλογὲς ἐκείνες διηγημάτων ποῦ παρουσιάζουν τόσα παράξενα ὅσα αὐτή. Ἔως ἐδῶ οἱ «ὑποθέσεις» ὄχι μόνο δὲν ἔχουν σχεδὸν τίποτε ἀπὸ τὸ βίο τοῦ χωρικοῦ μας, παρὰ καὶ πολλὰς φορὰς, ὀρισμένα πρόσωπα πολὺ ὀλίγο θυμίζουν ἑλληνικοὺς χαρακτήρες. Στὸ «Υπηρέτες», παρ. χ., ὁ Πολύκαρπος καὶ ἡ Μάρθα μένουν μετέωροι μόλις θελήσει κανεὶς νὰ τοὺς συγκρίνει μὲ ρωμιοὺς συναδέλφους. Ἐννοεῖται πῶς μιὰ τέτοιου εἶδους παραγωγή καθόλου δὲν ὑποβιβάζει τὸ ἔργο τοῦ Νικολαΐδη, ἀφοῦ ἔζησε καὶ ζῇ, τὸ περισσότερο, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Πῶς ὁμως νὰ ἐξηγήσουμε τὴν τελευταία ξαφνικὴ μεταμόρφωση τοῦ διηγηματογράφου μας; Ποῦ νὰ ἀποδόσουμε τὴν ψυχικὴ του μεταβολή; Μένει πῆδημα μιᾶς σελίδας ὁ κ. Νικολαΐδης ἀλλάζει διάθεση, ὅπως ἀλλάζουμε ροῦχα, σὲ τρόπο ὥστε ἐμπνέεται εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τρόπον ἐντελῶς διάφορο. Γίνεται «ρωμηὸς ἐπαρχιώτης», κατ'ἐπιφάνειαν ὁμως καὶ μόνο στίς ἐκφράσεις του, ὅπως πάντοτε.

Τὸ ἢ «Καινούρια μπόλια» μὲ τοὺς συνεπαρμένους, μῶλον ὅτι στὴν ἀρχὴ μᾶς μπάζει ὅπως-δήποτε στὴν ἀπλὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν, στὸ σύνολό του ὡς ἔργο δὲ μᾶς ἀφήνει παρὰ τὴν ἐντύπωση... «παρὰ μὲν τοῦ τῆς γιὰ γιᾶς»... Κανένας εἰρμὸς καμμιὰ οὐσία δὲν ὑπάρχει στὸ ἔργο αὐτό, ποῦ ἔχει μὲν τὴν ἀπαίτηση νὰ ἀπεικονίσει τὴ ζωὴ, γράφτηκε ὁμως μὲ προκατάληψη... καὶ ὑπολογισμό. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1912, ποῦ οἱ ἐφημεριδὲς ἀφι-

έρωσαν φλογερά ἄρθρα ὁ κ. Νικολαΐδης «διέπραξε» ὁλόκληρο δῆγημα. Ἐνόμισε μ' αὐτὸ πῶς ἔκαμε τὸ καθήκον του, κατὰ λάθος ὁμως ἔβαλε τὸ «δ ι ῆ γ η μ ἄ τ ο υ» στὴ συλλογὴ αὐτή, ἐν ᾧ θὰ τέριαζε καλλύτερα σὲ καμμιά ἄλλη παραμυθιῶν.

Ὅσο γιὰ τὸ «*Ξένο σκυλλί*» τοῦτο μόνον σημειῶνω, ὅτι ναι μὲν ἡ μορφὴ μου σὲ πολλὰ μέρη εἶναι πολὺ φυσικὴ, τὸ βάθος ὁμως, ἐκεῖνο δηλαδὴ τοῦ δικαιολογεῖ τὸ διήγημα εἶναι ἐντελῶς πλαστὸ καὶ ψεύτικο. Τὸ νὰ κρατήσουν στὴν ἀρχὴ μυστικὸ ὅτι »πωλήθηκε τὸ ἀμπέλι» εἶναι ὅπως δῆποτε παραδεκτό. Γελοία ὁμως καὶ ἀπαράδεκτη εἶναι ἡ ἐπιμονὴ στὸ τέλος, τῇ στιγμῇ ἀκόμα τοῦ ὁ γέρος τὸ κατάλαβε. Ἄν τοῦ τὸ κρύβουν στὴν ἀρχὴ δὲν τὸ κάμνουν παρὰ ἀπὸ ἀγάπης, γιὰ νὰ μὴ τὸν λυπήσουν. Ὅφειλουν λοιπὸν στὸ τέλος νὰ βροῦν κάποια παρηγοριά γιὰ τὸν τυφλὸ πατέρα γιατί ἀλλοιῶς τὸ διήγημα μένει ἀδικαιολόγητο. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ προσπαθοῦν νὰ φυλάξουν τὸ μυστικὸ τοῦ δὲν ὑπάρχει ποιά; Τί λογῆς εἶναι τὸ ἀψυχολόγητο πείσμα τους καὶ σὲ τί μπορεῖ νὰ τοὺς ἱκανοποιήσει, ὅταν ποιά δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος;...

* *

Σκοπὸς τῆς μελέτης τῶν διὸ σημειωμάτων, τόσο τῆς προηγουμένης «Ἀργῶς» ὅσο καὶ τῆς τορινῆς εἶναι νὰ καταλήξομε σ' ἓνα συμπέρασμα περὶ τοῦ διηγηματογράφου.

Ἐκεῖνο τοῦ χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ κ. Νικολαΐδη εἶναι ἡ ἔλλειψη καλοκαίριας. Πουθενὰ δὲ θὰ βροῦμε αἰσθήματα γενικὰ καὶ περιπτώσεις περιληπτικὰς, πάθη τοῦ νὰ συγκλονίζων πολλὰ πρόσωπα σὲ διάφορες περιστάσεις. Ὅλονων τῶν διηγημάτων ἡ ὑπόθεσις δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ ἓνα γεγονός, ἀπὸ μιὰ ψυχικὴ ταραχὴ κάποιου μοναδικοῦ προσώπου, ἀπὸ κάτι μερικὸ καὶ σύντομο. Καὶ ὁμως! Ἀτέλειωτη, — μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, — εἶναι ἡ ζωὴ γύρω μας, ἀναρρίθμητα τὰ καθρεφτίσματα τῆς ψυχῆς μας, μυριάδες τὰ συναισθημάτων της: — Ἐν ᾧ οἱ τυχεροὶ πίνουν τὸ «νέκταρ» τῆς Χαράς, καὶ δίπλα τοὺς ἀπλώνουν τὰ πανιά τῆς χυρσὲς βάρκας οἱ Εὐτυχισμένοι στὴ γαλήνῃ τοῦ πελάγου, τὴν ἴδια στιγμὴ καὶ ἀπ' τὰ ἴδια χέρια τῆς Τύχης οἱ Ἀπόκληροι πίνουν τὴ «χολή», ἐν ᾧ στὴν ἴδια θάλασσα ἄλλοι πνίγονται στὴ κακομοιριά

καὶ δυστυχία ! Δὲν ξέρουν ἄλλοι νὰ διασκεδάσουν τὴν ἀνία τῶν
 θησαυρῶν τους, ἐν ᾧ ὑπάρχουν μητέρες ποῦ παλαίουν μὲ τὸ Χάρο
 τοῦ παιδιοῦ τους, ποῦ πεθαίνει στὴν ψάθα...! Τρίζουν τὰ δοκάρια
 στὸ ξύπνημα τῶν σκλάβων, καὶ ἡ φωνὴ μόνο τοῦ ἐργάτη δουλευ-
 τῇ, ποῦ ζητᾷ δικαιοσύνη τραντάζει συθέμελα τὸ σάπιο κοινωνικὸ οἰ-
 δόμημα ...! *Αἰγίος εἶναι ὁ ἀγῶνας τῶν τάξεων γύρω μας, καὶ
 μὲ περιέργεια γεμάτῃ ἀνεξήγητο φόβο παρακολουθοῦμε τὴν πλημ-
 μύρα τῶν Ἀδικημένων ἀπάνω στοὺς ὀλίγους... Τρομάζουμε ὅτῃ ση-
 μερινὴ κατάντια μας καὶ τρέχουμε στοὺς Τάφους τῆς Ἱστορίας γιὰ
 νὰ ἀκούσουμε τὸ μούρμουρο τῶν ... πεθαμένων Αἰώνων!
 Νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη ὅχι ἐνὸς, παρὰ χιλιάδων Ὑπερανθρώπων,
 καὶ σέρνουμε τὰ βάρη τῶν γερατειῶν μας μὲ τίς χρυσὲς Ἐλπίδες
 μιᾶς ἀναγέννησης ! Ἀνιχνεύσαμεν ἐξηγήσαμεν, ἐλύσαμε,
 τόσα καὶ τόσα προβλήματα ! Φορτώσαμε τὴ Γνώση μας μὲ τοὺς
 καρπούς τῆς Ἐπιστήμης ! Καὶ ὅμως ! Σπάζοντας τὸ γαλανὸ
 Κροῦσταλλο τῶν Οὐρανῶν, ἀνοίξαμε τοὺς ἀχανεῖς καὶ κατάψυ-
 χρους δρόμους τοῦ Ἀπείρου ... Καταμετρώντας τίς ἀποστάσεις
 ρίξαμε τὸ Πνεῦμά μας ἔξω στὴν κατάκλειστη πόρτα τῶν Ἀκατα-
 γνώστων, ὀρθώνοντάς Του. τὸ Γ ο λ γ ο ῦ θ ᾶ τ ὠ ν β α σ ᾶ ν ω ν ! . . .

Τί κατόρθωσεν ἔστω καὶ νᾶγγίξει ὁ κ. Νικολαΐδης ἀπ' τὴν
 ἀπεραντοσύνη τῆς ζωῆς ; . . . Ποῦ μᾶς ἔδειξε τοῦλάχιστο τὸν
 ψυχικὸ του παλμὸ γιὰ κάτι γενικὸ καὶ ὄχι μερικὸ καὶ ἐφήμερο ; . . .
 Μὲ τὴν ἀνησυχία ἐνὸς . . . Σκέλεθρα, ποῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγ-
 γραφέας του «δὲν τὸν χωνεύει», γιατί ἡ ψυχὴ του εἶναι σᾶ σαῦρα,
 μὲ τὴ μανία μιᾶς . . . Κεραμαριδίτσας, ἥ μὲ τὴν τρέλλα μιᾶς . . .
 Παπαδοπούλας, ποῦ σκωτῶνει διὸ παιδιά, γιὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερη
 νὰ σμίγει μ' ἓνα λεπρὸ (!!), προστίθεται ἄραγε στὴ λογοτεχνία
 μας τίποτε καινούριο ; . . . Ἄν τὸ διήγημα γενικὰ ἔχει νὰ κάμει,
 μὲ τὴν ἱστορία τῆς ψυχῆς ὁλοκλήρων λαῶν, τί σχέση ἔχουν μὲ
 μιὰ τέτοια ἱστορία κωμωδίες, σᾶν καὶ κείμενα, ὅπου τὰ ἀνδρείκελλα
 τῆς φαντασίας, ἐπὶ ὥρες ὁλόκληρες, συζητοῦν χειρονομώντας, γιὰ
 ἓνα βαπόρι, ποῦ παρόμοιά του βλέπουν συγχνά ; Εἶδε ποτέ του ὁ
 λαὸς καὶ μὲ τὴ λέξη αὐτὴ περιλαμβάνω γενικὰ κάθε ἀναγνώστη πλει-
 γωμένους νὰ ζητωκραυγάζουν καὶ νὰ γελοῦν παρὰ τοὺς πόνους τῶν
 τραυμάτων τους ; . . . Παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ μονομέρεια, σὲ τρόπο
 ὥστε τὰ καθολικὰ πάθη καὶ συναισθήματα λείπουν ἐντελῶς. Καὶ
 διερωτᾶται κανεὶς : Πῶς εἶναι δυνατό σένα δίτομο ἔργο ἀπὸ τόσες
 σελίδες νὰ μὴ ἀνατεῖλει ὁ ἥλιος τῆς Συμπόνιας, ποῦ ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον χαρακτηρίζει σήμερα τοὺς ἀληθινοὺς λογοτέχνες ; Ποῦ

ἄλλου ἄρα γε νὰ ὀφείλεται αὐτὴ ἡ ψυχρότητα παρὰ στοῦ ὅτι ὁ διηγηματογράφος δὲν συγκινεῖται ἀπὸ τὸ ἐνατένισμα τῆς ζωῆς ; Τὸ ὅτι λείπει ἡ συγκίνηση ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ κ. Νικολαΐδη καὶ ὁ ἀπλοϊκώτερος ἀναγνώστης τὸ διαισθάνεται, φαίνεται ὁμως καθαρώ-
 τατα καὶ ἀπὸ τὸν ἐξῆς ἔλεγχον ; Διὸ εἶναι οἱ τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους γράφει. α) Ἡ παίρνει τὸ ρόλον τοῦ τρίτου καὶ ἀφηγεῖται β) ἢ τὸ ρόλον τοῦ ἥρωα καὶ πάσχει. Ὡς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἀδιαφορία του εἶναι τόση, ὥστε εἰρωνεύεται τὰ πρόσωπα ἀδιάκριτα καὶ ὅταν ἀκόμη ὑποφέρουν. Στὴ δευτέρῃ ὁμως ἀλλάζει. Ποτὲ σχε-
 δὸν δὲν εἰρωνεύεται τὸν ἑαυτό του, ἂν καὶ ἡ λεπτή εἰρωνεία του ἑαυτοῦ, εἶναι ἓνα ἀπὸ προσόντα μεγάλων λογοτεχνῶν. Θέλει νὰ φαίνεται φυσικὸς καὶ ἀπλὸς. Ἄν ἐξαιρέσει ὁμως κανεὶς τὸ ἢ «Περιφάνεια τῆς Ὑγείας» πούθενά ἄλλου δὲν τὸ κατορθώνει. Ὁ πολυτεχνίτης π. χ. ἀνακαινιστὴς στοῦ ἢ «Πα ρ δ α λ ἦ Γ ά τ α» ὀλίγον ἔχει νὰ κάμει μὲ πραγματικὸ πρόσωπον. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ στοῦ τέλος ὅτι ἔχει σχέση συμβολικὴ μέσα στοῦ διήγημα !!! Μᾶς κάμνει δηλαδὴ ἄθελα νὰ ρωτήσουμε τὸ συγγραφέα : Πῶς εἶναι δυνατόν ἓνα πρόσωπον πού ἀφηγεῖται ἐπομένως ὑποτίθεται ὀρισμένο καὶ πραγματικὸν νὰ ἔχει καὶ συμβολικὴν σχέση μὲ πρόσωπα πού βγαίνουν ἀπ' τὸ περιθώριον τοῦ ὀρισμένου καὶ πραγματικοῦ ; Καὶ ἂν γὰρ νὰ ὑπάρξει σ χ έ σ η, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀ ν α λ ο γ ί α
 ἰ δ ι ο τ ῆ τ ω ν, δὲν ἔπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ὁ ἀφηγητὴς πρέπει νὰ εἶναι ἀκαθόριστος, ἐκτὸς πᾶς ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς πρόσωπον συμ-
 βολικόν ... ὅπως ἡ Οἰκονόμος καὶ τὸ ὑπόλοιπον προσωπικὸν τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν ἀνακαίνισιν ; Ἀλλὰ τότε πῶς γίνεται ὥστε μὲ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴ νὰ μᾶς ἀφηγεῖται ὀλό-
 κληρον διήγημα ; — Τόσον, λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀδιάκριτην εἰρωνείαν ὅταν τὰ πρόσωπα πάσχουν, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἑλλειψὴν ἀληθοφά-
 νειας ὅταν αὐτὸς πάσχει, — ὡς ἀφηγητὴς, — φαίνεται καθαρὰ ὅτι δὲν συγκινεῖται καθόλου.—

Καὶ ἀφ' οὗ λείπει ἡ ἀτομικὴ συγκίνηση διερωτᾶται κανεὶς εἰς τί ὀφείλονται τὰ διηγήματα. Ἀδύνατον νὰ ὑπάρξει ἔ μ π ν ε υ σ η χωρὶς τὸν ψυχικὸν ἐρεθισμὸν, γιὰτὶ αὐτὸς καὶ μόνον εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ τὸ ξύπνημα τῶν θαμμένων παραστάσεων καὶ τὸ συν-
 διασμόν τοὺς μὲ ἄλλες τορινές. Λεῖπει ἐπομένως ἡ φ υ σ ι ο λ ο γ ι κ ῇ ἔ μ π ν ε υ σ η, ἀφοῦ λείπει ἡ προσωπικὴ συγκίνηση τὸ ἀπαραί-
 τητὸν τοῦ στοιχείου, καὶ κεῖνόν πού μένει στὴ θέσιν τοῦ εἶναι ὁ Ὑ π ο λ ο γ ι σ μ ό ς.

... Βεβαίως ἓνα τέτοιο συμπέρασμα εἶναι πάντα «σ χ ε τ ι κ ό»

ἀφ' οὗ κανεῖς πούθενά δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι «ἀπὸ λυτὸς». Μέσα στίς διὸ συλλογὲς θὰ βρεῖ κανεῖς καὶ τὰ καλὰ, τὸ γενικὸ ὅμως συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ κ. Νικολαΐδης στὰ διηγήματά του δὲν εἶναι παρὰ ἓνας ζωγράφος ἐκλεκτικός. Ἀκολουθεῖ καὶ τρέχει πίσω ἀπὸ τὴ Ζωή, δὲν παύει νὰ τὴν παραμονεύει σὲ κάθε του βῆμα, τὴν παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ ὅταν τὸ κατορθώνει,—ἔστω καὶ μὲ θυσίες,— μ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὡς διηγηματογράφος, **«δίδει γιαυτὸν καὶ μόνον πρόκειται ἐδῶ»**—δὲν τὴν κατέχει ποτέ. Τὰ διηγήματά του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ συλλογὴ ἀπὸ διό-τρεῖς, τὸ πολὺ. μονομερεῖς ἀπόψεις τῆς ζωῆς.

Ἀνάγκη τόρα νὰ εἰποθοῦν ἀκόμη διὸ λέξεις γιὰ τὴν ἀντίληψη μερικῶν ἀφελῶν, ποῦ σύμφωνα μὲ τὴν περίφημη φράση τους : «τὰ ἔργα τοῦ Νικολαΐδη, ναὶ μὲν δὲν συγκινοῦν, οὔτε ἐνθουσιάζουν, . . . περιέχουν ὅμως «σκέψη» . . . Ἀγνοοῦν φαίνεται οἱ κύριοι αὐτοὶ ὅτι ἡ «λογοτεχνικὴ ἢ σκέψη» δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ βαθύτερος ἐκείνος συγκλονισμὸς σύγχρονα τόσο τῆς ψυχῆς, ὅσο καὶ τῆς διανοίας, σὲ τρόπο ὥστε ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει λογοτεχνικὴ σκέψη χωρὶς συγκίνηση. Καὶ εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἐγκεῖται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς σκέψης π. χ. τοῦ ἐμπόρου, ἢ τοῦ μαθηματικοῦ ἀπὸ τῆς σκέψης τοῦ λογοτέχνη. Ἡ πρώτη εἶναι ἀπλούστατα μιὰ πνευματικὴ ἐργασία, ἐν ᾧ ἡ δεύτερη συνυπάρχει πάντοτε μὲ κάποιο συναίσθημα, ποῦ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀνταπόκρισις τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἀδύνατο λοιπὸν νὰ ὑπάρχει «σκέψη» στὰ διηγήματα τοῦ κ. Νικολαΐδη, ἀφ' οὗ δὲν μᾶς συγκινοῦν καὶ ἀφ' οὗ οἱ διάφοροι συλλογισμοὶ δὲν ὀφείλονται στὸ ἅμεσο ἐνατένισμα τῆς Ζωῆς.

ΗΛΙΑΣ ΓΚΑΝΟΥΛΗΣ